

zijn in totaal vier van die zendingen geëxpedieerd). Nadien liet zij ook eenmaal pakketten zenden aan ruim tweehonderd gedeporteerden in Theresienstadt. Tenslotte trok zij, toen zij met de *Joint* de afspraak had gemaakt dat zij zelf voortaan voor haar gedeporteerde landgenoten zou zorgen, haar toezegging van financiële steun aan de Joodse Coördinatie-Commissie in (die commissie had toen nog steeds geen enkel bedrag uit Londen ontvangen): uit Genève konden dus met regeringssteun geen pakketten meer verzonden worden. Daartegen protesteerde Gans begin maart bij regeringscommissaris Ferwerda, wie hij er om te beginnen op wees dat in Bergen-Belsen volgens zijn inlichtingen nog meer dan drieduizend Nederlandse gedeporteerden in leven waren en voorts be- toogde, 'dat zelfs indien vanuit Zweden en Zwitserland tegelijk zou worden gezonden, dit gezien de ontzettende uithongering nog niet voldoende zou zijn'¹ – zijn commissie zou de hulpverlening van Genève uit voortzetten. Dat heeft zij ook gedaan, zonder enige steun van de regering. Veel van wat in die laatste oorlogsfase is verzonden, heeft evenwel door de toenemende transportmoeilijkheden in Duitsland de gedeporteerden niet bereikt.

*

In hoeverre is de in het voorafgaande uiteengezette hulp de gedeporteerden in Theresienstadt en Bergen-Belsen ten goede gekomen?

Voorzover ons bekend, hebben sommige gedeporteerden in Theresienstadt vóór september '44 wèl pakketten ontvangen uit bezet Nederland, maar zijn daar vóór en na die tijd geen pakketten uit Genève op Stockholm gearriveerd.

Een deel van de gedeporteerden in Bergen-Belsen, ca. duizend, kreeg de eerste pakketten uit Genève en Stockholm midden november uitgereikt. 'Wij hebben', noteerde Renata Laqueur, 'in één avond de inhoud van vier pakjes opgegeten, nota bene zalm, chocola en Biomals² door elkaar. Ik ben maar een klein beetje misselijk.'³ Op Oudejaarsdag arriveerden wéér pakketten, '400 voor het hele kamp', aldus Herzberg.⁴

¹ Brief, 12 maart 1945, van M. H. Gans aan G. F. Ferwerda (Joodse Coördinatie Commissie, M 16-2/60). ² Een aansterkingsmiddel. ³ Renata Laqueur: *Dagboek uit Bergen-Belsen*, p. 91. ⁴ Abel J. Herzberg: *Tweestromenland*, p. 244.